

A decorative graphic consisting of a grid of grey dots of varying sizes, with several dots highlighted in red. The dots are arranged in a pattern that roughly outlines the shape of the European continent.

Nový příslib štěstí

Dosavadní výsledky diskuse o budoucnosti evropské sociální demokracie

JAN NIKLAS ENGELS / GERO MAASS
říjen 2010

- Vzhledem k dramatickým volebním ztrátám stojí evropská sociální demokracie před výzvou, aby pečlivě analyzovala svou politiku v posledních letech, aby jasně pojmenovala úspěchy i chyby, aby se otevřela obsahově, i pokud jde o organizační struktury, a aby vypracovala do budoucna orientovanou programovou alternativu jak k neoliberalismu, tak k sametovému konzervatismu a k do minulosti obrácenému populismu. Tento proces je už v plném proudu. Náš článek bilancuje dosavadní debatu o budoucnosti evropské sociální demokracie.
- Odpovědi očekávané od sociální demokracie na pocíťovanou hrozbu ztráty sociálních, kulturních a politických jistot by měly v ideálním případě tvořit součást nového sociálně-demokratického příběhu. Sociální a hospodářská jistota, společenské uznání a soudržnost společnosti i demokratická účast nejsou samoučelem. Po politice, společnosti a hospodářství se spíše požaduje, aby přispěly k životní spokojenosti, seberealizaci a štěstí obyvatel.
- Rozhodující pro politický úspěch je celkové postavení strany. Vedení, způsob jednání, výsledky práce a partnerství právě tak jako evropská a globalizační strategie musejí vytvářet celkový, vzájemně si odpovídající obraz. Nestačí, aby fungovala jen některá z těchto oblastí, nestačí mít dobré postavení jen v několika oborech.

Obsah

Úvod	5
Krok číslo jedna: „Určení místa“ – hledáme vysvětlení, snažíme se o sebekritiku	5
Krok číslo dvě: „Hledání“ – nový sociálně-demokratický příběh.....	6
Trojí ztráta jistot.....	7
Sociálně-demokratická politika přispívá ke štěstí	9
Krok číslo tři: „Schopnost vyjednávat a získat většinu“ – úspěšné zvládnání rozmanitých úkolů	10
Shrnutí	13
Literatura.....	16

Úvod

Počátkem nového století vládli sociální demokraté ve třech čtvrtinách z patnácti členských států Evropské unie. Když se schvalovala lisabonská agenda, mnozí v Evropské unii věřili v sociálně-demokratické století. Situace se však změnila: sociálně-demokratické a socialistické strany jsou dnes pod silným tlakem a většinou se musejí spojit s rolí opozice.¹

Na základě selhání finančního kapitalismu a tím vzniklé krize důvěry mnoho lidí při pohledu na politické souřadnice v Evropě doufalo, že dojde k posunu doleva. To se nestalo. Místo toho změnu evropské stranické scény charakterizuje mnohem více skutečnost, že strany středu zaznamenaly částečně dramatické ztráty důvěry (spojené s přírůstkem populistických stran na pravém i levém okraji politického spektra).

Velké skupiny obyvatelstva cítí, že je ohrožena jejich socioekonomická, kulturní a politická existence. Současně se sociálně-demokratické strany už často nepokládají za ručitele sociálně spravedlivého zajištění, naopak jsou částečně považovány za spolupůvodce globální finanční a hospodářské krize nebo přinejmenším za toho, kdo v boji proti ní selhal. Kromě toho jiní aktéři soupeří se sociálně-demokratickou stranou o terén v oblasti sociální demokracie.

Evropská sociální demokracie stojí před výzvou pečlivě analyzovat svou politiku posledních let, jasně pojmenovat úspěchy i omyly ve vývoji, otevřít se obsahově, i pokud jde o organizační strukturu, a vytvořit programovou alternativu zaměřenou do budoucna – jak alternativu k neoliberalismu, tak k sametovému konzervatismu a k do minulosti obrácenému populismu.

Po ztrátě moci v tradičních zemích (jako jsou Nizozemí, Švédsko, Německo a Velká Británie) a s tím spojeným koncem Třetí cesty nemá nyní sociální demokracie ani všeobecně přijímaná vedení, ani nové paradigma, ani programově politický základ. Ve vědecké oblasti právě tak jako v názorově blízkých nadacích a *think-tancích* a přirozeně ve stranách samých se usilovně hledá. Předkládaný příspěvek je proto pokusem bilancovat debaty vedené v tomto směru.

Krok číslo jedna: „Určení místa“ – hledáme vysvětlení, snažíme se o sebekritiku

Mnoho sociálně-demokratických osobností už učinilo první krok – analyzovalo současnou krizi sociální demokracie. Všeobecný sestupný trend přitom ukazuje, že kromě individuálních, pro jednotlivé země specifických důvodů hrají důležitou roli také společenskopolitické změny přesahující hranice zemí. Různá vysvětlení můžeme přiřadit k sedmi tezím, které jsou částečně vzájemně spojeny:

Dahrendorfova teze: S koncem průmyslového věku splnila sociální demokracie svou úlohu, čímž se stala zbytečnou. Voličská základna (utlačovaných) zaměstnanců už neexistuje. Politický slib sociálního vzestupu byl buď splněn, nebo se už nepovažuje za realistický (Dahrendorf 1983).

Teze o zúžení: Prostor pro programové zařazení stranického spektra se pro sociálně-demokratické strany zužuje. Buď se konzervativní strany staly „sametovými“ a obsazují politický střed. Nebo na druhé straně hlasy nespokojených vrstev obyvatel získávají populistické strany. V zemích, v nichž vystupují obě tyto tendence, se sociálně-demokratické strany ocitají v kleštích.

Teze o ztrátě převahy v diskursu: Sociálně-demokratické strany ztratily převahu v diskursu o nejdůležitějších společenských tématech. Společenské představy odpovídají konzervativně liberálnímu hlavnímu proudu. Progresivní levicové politické přístupy nemají naproti tomu ve většině případů společenskou většinu.

Teze o nevěrohodnosti a bilanci činnosti: Sociálně-demokratické strany už nejsou považovány za ručitele sociální spravedlnosti. Jiné strany jim tuto roli upírají. Reformy prosazené v posledních letech sociální demokracií jsou pocíťovány jako sociálně nespravedlivé, neshodují se s představami o sociální demokracii. Výslednou činnost sociálně-demokratických vlád hodnotí voliči negativně. Ačkoli i nadále ve velké míře souhlasí se sociálně-demokratickými ideály, sociálně-demokratické strany ztrácejí jejich hlasy a ve volbách prohrávají.

Teze o odcizení: Sociálně-demokratické strany se odcizily zaměstnancům, své původní základně. Výlučné spojení s odbory, popř. se sociálním hnutím už neexistuje nebo bylo v posledních letech rozbito. Obsahové nabídky sociálně-demokratických stran neodpovídají představám a problémům zaměstnanců, kteří už nevidí možnosti individuálního vzestupu.

Teze o rozštěpení voličské základny: Bývalá voličská základna sociální demokracie se rozštěpila na stoupence globalizace a na její odpůrce. Voliči, kteří v globalizovaném světě a evropské společnosti znalostí patří k prohrávajícím, popř. vidí, že globalizace ohrožuje jejich sociální status, mají pocit, že je sociální demokracie nedostatečně zastupuje, resp. chrání. Ale také stoupenci globalizace cítí, že je jiné strany, které zastupují zájmy vzdělaných elit, reprezentují lépe. Kmenových voličů sociálně-demokratických stran rostoucí měrou ubývá. Pokračující individualizace v evropských společnostech přitom dodatečně příznivě ovlivňuje vytváření, popř. posilování specializovaných malých stran.

Teze o změně hodnot: V posledních letech nabyl na významu problém, jaké místo mají sociokulturní otázky mezi problémy zajímavými obyvatele. Projevují se v tom procesy společenských změn v důsledku „hedonistické revoluce“ z období po roce 1968, právě tak jako důsledky přistěhovalectví, které vedlo ke stoupající kulturní, sociální a náboženské rozmanitosti (západo-)evropské společnosti. „Kosmopolitické“ a multikulturalistické představy levicových funkčních elit narazily na „komunitaristické“ požadavky části sociálně-demokratických kmenových voličů (Hillebrand 2009). Ti pociťovali změny jako zpochybnění svého řádu hodnot a jako ztrátu domova a identity. V důsledku toho se právě bývalí sociálně-demokratičtí voliči z prostého dělnického prostředí voleb nezúčastňují nebo přecházejí k populistickým hnutím.

K přezkoušení tezí a jako příspěvek k rozboru krizové situace zadalo Oddělení mezinárodních politických analýz Nadace Friedricha Eberta řadu studií o sociálně-demokratických, popř. pokrokových stranách v Evropě, ale také v zemích jako jsou USA a Kanada.² Některé z těchto rozborů přinášíme v tomto vydání řady *Internationale Politik und Gesellschaft (Mezinárodní politika a společnost)*. Analýzy umožňují jednak rychle a dobře nahlédnout, v jakém stavu jsou jednotlivé sociálně-demokratické strany, jednak pojmenovávají v národním měřítku diskutované příčiny volebních porážek (nebo v několika málo případech volebních úspěchů) a ukazují vyhlídky do budoucna.

Krok číslo dvě: „Hledání“ Nový sociálně-demokratický příběh

Čím mnohostrannější je rozbor příčin poklesu nebo lépe řečeno dočasného ústupu sociální demokracie (Weßels

2010), tím obtížnější je hledání nového sociálně-demokratického příběhu.

Sociálně-demokratická politika a politicko-ideologické debaty stran byly v minulém desetiletí při vši rozdílnosti silně ovlivněny převážně v britském kontextu formovaným diskursem New Labour o Třetí cestě. Bez ohledu na národní příslušnost se představitelé stran sešli koncem tisíciletí k dialogu, který rozhodujícím způsobem řídila, organizovala a obsahově zabezpečovala londýnská *Policy Network*.³

Toto modernizační úsilí nacházelo – nikoli však bez odporů – ohlas především v nizozemské Partij van de Arbeid (PvdA), v italské stranické konstelaci levého středu, v maďarské Magyar Szocialista Párt (MSzP) pod ministerským předsedou Ferencem Gyurcsányem a v německé SPD kancléře Schrödera. Pro mnohé přitom zacházel vládní pragmatismus prostý ideologie a poukaz na skutečné nebo domnělé věcné tlaky v právě probíhajícím volebním období příliš daleko. Počty členů bez přestání klesaly a prohrané volby svědčily o odcizení voličů. S volbami do Spolkového sněmu v r. 2005 musel být odmítnut rudo-zelený reformní projekt⁴; po volbách do Dolní sněmovny v květnu 2010 nastoupila Labour Party jako nejdéle vládnoucí sociálně-demokratická strana posledních desetiletí cestu do opozice (Krönig 2010). „Byli jsme příliš zamilováni do trhů,“ prohlásil nedávno sebekriticky lord Liddle z *Policy Network*.⁵ Účinky a zpětné působení globální finanční a hospodářské krize po prohraných volbách s konečnou platností pohřbily Třetí cestu.

Hledání nového paradigmatu tím však nekončí. Hledající přitom přicházejí především z vědeckých institucí, stranám blízkých nadací a *think-tanků* a přirozeně ze strany samé.

Tak Nadace pro evropská pokroková studia⁶ (FEPS) iniciovala po volbách do Evropského parlamentu, které v červnu 2009 skončily pro evropskou sociální demokracii pohromou, spolu s Rennerovým institutem celoevropský projekt Next Left. V řadě pracovních textů a workshopů se vede debata o budoucnosti sociální demokracie v oblasti hodnot (solidarita, demokracie, rovnost a mír), socioekonomických modelů, roli státu i o organizačních výzvách (partnerství, komunikace, vzdělávání a školení atd.).

Vycházejíce ze základního dokumentu *Building the Good Society* od Andrey Nahlesové z Německa a Jona Cruddase z Velké Británie (Cruddas/Nahles 2010) organizovaly Social Europe Journal, Soundings Journal, Compass a londýnské zastoupení Nadace Friedricha Eberta online deba-

tu⁷ o budoucnosti sociální demokracie v Evropě. Různé příspěvky se tematicky zabývají otázkami jako Evropská a globální výzva, Nerovnost, Udržitelnost, Reforma kapitalismu, Role státu a Demokracie a stranická organizace.⁸

Ernst Hillebrand z Nadace Friedricha Eberta se ve svém textu *Společnost svrchovaných občanů. Náčrt sociálně-demokratického projektu pro 21. století* (Hillebrand 2009) rovněž vyrovnává s obnovou programatiky evropské sociální demokracie. Poukazuje na mezery a anachronismy týkající se otázek rozdělení společenského bohatství a cílů intervence sociálního státu (1), společenských základů politiky solidarity (2), budoucí role státu (3), sociálně-demokratického pojetí člověka a společnosti (4) a budoucnosti demokratické participace (5). Požaduje přitom, aby se proti neoliberálnímu ekonomickému pojetí člověka a konzumerismu slibujícího štěstí postavila vlastní vize dobré společnosti svrchovaných občanů.

Takzvaný amsterdamský proces, který iniciovaly organizace Policy Network a Wiardi Beckmann Stichting (WBS), se soustřeďuje na pět tematických okruhů: sociálně-demokratická idea v 21. století, demografický vývoj, voliči a koalice, politická ekonomie a reforma sociálního státu a evropská integrace.

Kromě toho je tu celá řada dalších přístupů a projektů, např. nově založená Observatoire de la Démocratie Nadace Jeana Jaurése v Paříži nebo různé aktivity Nadace IDEAS ve Španělsku.¹⁰ Nadace Friedricha Eberta shrnuje svá četná opatření v mezinárodním internetovém časopise Monitor Sozialer Demokratie.¹¹ Tam zveřejňuje volební analýzy, evropské stranické výzkumy, *best practice* srovnání sociálně-demokratických politik, jakož i příspěvky k debatě o budoucnosti sociální demokracie.

Trojí ztráta jistot

Různé debaty ve vědě, v politice a v blízkém okolí sociální demokracie můžeme soustředit do tří základních okruhů, jimiž jsou reakce voličů na ztrátu socioekonomických, kulturních a politických životních jistot.

Důvody spočívají ve změnách sociální skutečnosti evropského obyvatelstva v posledních letech. Široké skupiny obyvatel se cítí ohroženy sociálně, kulturně a politicky. Příčiny pocitu této trojí ztráty jistot tkví v nových základních výzvách a klíčových vývojových tendencích, které například Poradní grémium pro evropskou politiku Komise Evropské unie (BEPA) pojmenovalo ve svém konzultač-

ním textu Sociální skutečnost v Evropě takto:¹²

- globalizace,
- vzestup Číny a Indie ve světovém hospodářství,
- demografický vývoj,
- pokračující přechod ke společnosti znalostí a služeb,
- rýsující se náklady na změny klimatu,
- individualizace hodnot,
- rostoucí etnická a kulturní rozmanitost evropských společností.

Ztráta sociálních jistot: Široké vrstvy obyvatel mají strach před sociálním sestupem. Finanční a hospodářská krize působí Evropanům starosti. V celoevropském srovnání je na prvním místě obava z rostoucí nezaměstnanosti (54 % dotázaných) před obavami ze ztráty hospodářské stability.¹³ Evropa je jednou z nejbohatších oblastí světa a přesto žije 17 % (79 miliónů) Evropanů pod hranicí chudoby. V mnoha zemích Evropské unie se chudoba v posledním desetiletí dokonce zvýšila.¹⁴ Prohlubuje se společenská propast mezi těmi, kteří globalizací získali, a těmi, kteří v ní ztratili. Šance a rizika se v evropských společnostech dělí mezi lidmi stále méně rovnoměrně: některé společenské skupiny maximalizují svůj potenciál šancí a minimalizují rizikové faktory, zatímco jiné všechny šance míjejí a zároveň musejí nést stále více rizik.

Ztráta kulturních jistot: Vedle starostí o pracovní místo a hospodářskou situaci patří kriminalita a přistěhovalectví k desítky nejdůležitějších problémů pocítovaných evropským obyvatelstvem. V Dánsku zaujímá „kriminalita“ první místo, zatímco občané Malty kladou na první místo starosti s přistěhovalci (Evropská komise 2010a). Rostoucí etnickou rozmanitost považují široké skupiny obyvatel za nebezpečí pro společenskou homogenitu. Přesvědčivé sociálně-demokratické přístupy, které ukazují, jak by bylo možno dospět k společenské integraci a identifikaci v evropském migračním prostoru, dosud k voličům nepronikly. Také v otázkách kriminality a vnitřní bezpečnosti pocítuje mnoho občanů, že je o ně často lépe postaráno u konzervativních stran s jejich představami práva a pořádku.

Ztráta politických jistot: Silná ztráta důvěry vůči demokratickým institucím je často spíše rozčarováním z vládnoucího politického stylu (Evropská komise 2010b). Zhruba čtvrtina všech lidí v Německu cítí, že se s nimi jedná nespravedlivě a myslí si, že v životě prohrávají. Více než polovina lidí je spíše skeptická vůči reformám. Přibližně 40 % se domnívá, že naše demokracie nefunguje tak, jak by měla, a především není spokojeno s nynějším politickým stylem (Friedrich-Ebert-Stiftung 2009). Voleb-

ní výsledky z roku 2009 zrcadlí tyto tendence: volební účast v Evropě právě tak jako v Německu silně poklesla. Jako příčinu své neúčasti při volbách uvádějí nevoliči nedostatky demokracie, obecnou nedůvěru k politickým institucím a rovněž nedostatečnou informovanost (Hege- wald/Schmitt 2009; Infratest dimap 2009). Právě 56 % Němců a 61 % Evropanů cítí, že jim stát dělá poručníka (Evropská komise 2010a). Chce-li se sociální demokracie znovu stát vedoucí a formující politickou silou v Evropě, musí nově a přesvědčivě odpovědět na ztrátu sociálních, kulturních a politických jistot, kterou obyvatelé považují za hrozbu. Ústřední roli přitom hrají následující otázky a témata:

1. Jak vypracujeme nové socioekonomické paradigma, které bude usilovat o *nový sociální a zároveň udržitelný růst*? Jak lze tento koncept konkrétně pojmenovat a měřit? V srpnu 2009 předložila mezinárodní komise v prominentním složení pod vedením dvou nositelů Nobelovy ceny za ekonomii (Josepha Stiglitze a Amartya Sena – které jistě můžeme označit za „sociálně-demokratické ekonomy“) zprávu o měření ekonomické výkonnosti a sociálním pokroku. Jejich soud je pro klasický názor na růst jako ukazatele blahobytu zničující. Při blahobytu jde o víc než o celkový společenský důchod. Mnohé z toho, co společnost vykoná a co je pro ni důležité, se hrubým domácím produktem nebo v klasické perspektivě růstu vůbec nezobrazí. Zásluhou dvou britských vědců, Wilkinsona a Pickettové, a jejich knihy *Spirit Level* se do politické debaty znovu vrátila dvě témata – přednost rovnosti a problémy rozdělování.¹⁵ S tím je spojena otázka vztahu trhu a státu, zejména na pozadí požadavků regulovat finanční a bankovní sektor. Jaké řídicí možnosti mají národní státy v domácí hospodářské politice, když hospodářsko-politické souvislosti a závislosti daleko překračují národní stát?

Cíle hospodářské politiky je třeba stanovit tak, aby se zdroje nasazovaly tam, kde přinesou společnosti největší užitek. Krédo Gerharda Schrödera a Tonyho Blaira, že není žádná levicová nebo pravicová hospodářská politika, nýbrž jen správná nebo špatná hospodářská politika, není správné. Každé hospodářsko-politické rozhodnutí má společenské důsledky, o nichž je třeba vést politickou diskusi. Společensky prospěšné jsou v první řadě investice do faktorů utvářejících budoucnost, jako jsou vzdělání a inovace. Jde také o investice upevňující sociální soudržnost a základy státu. Tony Judt (2010) se postaral svým požadavkem renesance státu blahobytu jako klíčového sociálně-demokratického požadavku o obnovení intenzivní debaty o budoucnosti sociálního státu v nejistotou

charakterizovaném 21. století. Co se na první pohled zdá jako obhajoba obrácená do minulosti, ukazuje se jako inteligentní, dějinně podložený argument svědčící, že reformy nemusejí mít vždy podobu nových radikálních idejí, nýbrž mohou být také připomenutím většinou už vybojovaných vymožeností.¹⁶ Jako není demokracie jednou provždy dána, není ani sociální soudržnost a její institucionální zabezpečení prostřednictvím struktur sociálního státu dána jednou provždy, ale musí být stále znovu zdůvodňována a obhajována.

2. Zabezpečení *sociální soudržnosti* je a zůstane politickým a programatickým jádrem identity sociální demokracie, které je živé díky politice sociální spravedlnosti, uskutečňované ve spojení s hospodářskými inovacemi. Mezitím však, jak lze zjistit, „postupný proces ztráty solidarity“ „trvale“ podkopává „přijetí levicových politických nabídek“ (Hillebrand 2009: 5). Je tedy otázka, jak lze obnovit a zažít solidaritu v dobách pokračující individualizace a globalizace. Potřebuje sociální demokracie na pozadí rostoucí heterogenity nové porozumění pro solidaritu? Mnozí pochybují o tom, zda a do jaké míry jsou politické koncepty solidarity ještě schopné získat většinu a domnívají se, že sociální stát evropského ražení je ve vážném nebezpečí. Avšak pohled například na Švédsko nebo Norsko ukazuje, že lidé souhlasí s daňovým zatížením a příspěvkem ve prospěch sociálního státu, jestliže „mají“ rovněž „užitek z kvalitativně vysoce hodnocených služeb sociálního státu a jestliže jejich zneužívání současně naráží na zřetelné hranice“ (Hillebrand 2009: 6).

Stoupající počet politických rozborů svědčí o klíčovém významu *migrace*, popř. *integrace* pro současnou politiku.¹⁷ Rostoucí přistěhovalectví¹⁸ (spojené s nedostatečnou společenskou integrací) vedlo k sociálnímu napětí i ke strachu domácího obyvatelstva z převahy cizinců. Sociálně-demokratické strany byly buď bezradné, nebo jen neochotně odpovídaly na tyto výzvy. V několika evropských zemích to bylo vstupní branou pro úspěch populistických stran. Úkol proto zní: „Přijít s politickou odpovědí, která je politicky odpovědná, odpovídá humanistickým hodnotám sociální demokracie a je zaměřena jak na integraci, tak i na kontrolu“ (Pfaller 2009). Přijetí této výzvy ještě získá na významu, protože migrace bude hrát v budoucnu důležitou roli a dokonce – jak ukáže příští odstavec – ji hrát musí.

Demografický vývoj a s ním spjatá otázka generační spravedlnosti nestojí sice v popředí debaty, ale má základní význam pro budoucí vývoj trhu práce, sociálního systému

a hospodářství. Evropská společnost je stárnoucí společností. Evropská komise vychází ve svém posledním *Demography Report*¹⁹ z míry porodnosti 1,5 dítěte na ženu (*total period fertility indicator*). Pro zachování trvalého počtu obyvatel by míra porodnosti měla činit 2,1 dítěte. Současně dále stoupá (což je potěšitelné) očekávaná délka života.²⁰ Berlínský Institute for Population and Development²¹ poukazuje na to, že na základě demografických struktur potrvá stárnutí obyvatelstva v Evropě ještě 30 až 40 let. Nehledě na migraci je nepravděpodobné, že by počet evropského obyvatelstva dále rostl. Nastávající proces snižování počtu obyvatel bude velmi silně působit na všechny oblasti hospodářství a života. Otázka o generační spravedlnosti bude proto vystupovat stále více do popředí. Už nyní se v dotazníkových šetřeních rýsují přerozdělování se týkající konflikty mezi demografickými skupinami. Podle jedné studie Institutu Maxe Plancka pro demografický vývoj se stoupajícím věkem roste v Německu přání, aby důchodový systém silněji zatěžoval mladší generaci a aby byla politika méně nakloněna rodině. Ale také bezdětní v protikladu k rodičům si přejí, aby se rodiny méně podporovaly (Wilkoszewski 2009). Také tady vzniká pro sociální demokracii otázka, jak má vypadat sociálně spravedlivá odpověď na demografické změny. Jak se může sociální stát přizpůsobit výsledkům demografických studií, aniž dále napomůže výše popsaným ztrátám solidarity?

3. *Eroze demokracie*²² patří k běžným tématům politických debat. Po šetření Institutu Polis/Sinus pro Nadaci Friedricha Eberta, podle něhož každý třetí Němec už nevěří, že by demokracie ještě mohla řešit společenské výzvy (Embacher 2009), poukazují stále nová šetření a průzkumy na krizi demokracie. V roce 1979 se zúčastnilo evropských voleb 61,99 % oprávněných voličů. Od té doby jejich počty nepřetržitě klesaly. V roce 1999 se poprvé zúčastnilo voleb méně než polovina oprávněných voličů. Při Evropských volbách v roce 2009 byl dosažen dosud nejnižší stav – 43 % (Europäisches Parlament 2010).

V nejdemokratičtějším regionu světa²³ stále více mizí důvěra v demokracii jako formu vytváření mínění a rozhodování, jakož i obecná víra, že je možno politiku utvářet v zájmu obecného dobra. Colin Crouch (2008) razil pro tuto situaci „nudy, frustrace a deziluze“ pojem *postdemokracie*. Zatímco Crouch spatřuje příčinu úpadku demokracie „v nerovnováze mezi rolí, jakou hrají zájmy podnikatelů a všech ostatních společenských skupin“, poukazují jiní na globalizaci nebo na nedostatečné vybavení státu zdroji, které nedovolují, aby sociální stát plnil své sliby.

Úkolem sociálně-demokratické politiky je čelit tomuto trendu a zasazovat se o začlenění všech společenských skupin do rozhodovacích procesů. To začíná u vlastních stranických struktur a sahá přes kontakty ke skupinám občanské společnosti a novým sociálním hnutím až k posilování prvků přímé demokracie, přičemž by se měly vážně vyzkoušet také nekonvenční přístupy, jako jsou participativní rozpočty nebo dodatečné hlasy pro rodiny s dětmi, jak se to mj. navrhuje *Green Paper zur Zukunft der Demokratie in Europa* (Schmitter/Trechsel 2005).

Konečně jde o to zajistit, aby lidé chápali a prožívali politiku jako prostředek k pozitivnímu utváření sociálního života. Werner A. Perger hovoří při pohledu na poslední prezidentské volby v USA o *populismu přesvědčování*. Přitom se jedná o „trvalou populistickou dvojí strategii sestávající z přesvědčování a prosazování (politického programu)“ (Perger 2008). Snad se tu ale také vyplatí pohlédnout dále na jih do Latinské Ameriky, kde se různým levicovým a pokrokovým hnutím zřejmě podařilo znovu politizovat společenský diskurs.²⁴

Sociálně-demokratická politika přispívá ke štěstí

Odpovědi očekávané od sociální demokracie na hrozbu ztráty sociálních, kulturních a politických jistot by měly v ideálním případě tvořit důležité součásti nového sociálně-demokratického příběhu. Sociální a hospodářská jistota, společenské uznání a soudržnost i demokratická spoluúčast nejsou samoučelné. Po politice, společnosti a hospodářství se mnohem spíše požaduje, aby přispěly k životní spokojenosti, k seberealizaci a ke štěstí daného obyvatelstva. Místo, aby se zajímaly jen o individuální úspěch v životě, požaduje se přitom, aby braly v úvahu také vnímavost pro „my“. Tony Judt²⁵ se právem vyslovuje pro znovuoobjevení „etického pohledu na to, co činí společnost dobrou, co je legitimní cesta, kterou sledovat a co ne“.

Dbresearch, think tank Deutscher Bank, zjistil v roce 2007 v jedné studii, že klíčovými ukazateli pro šťastnou variantu kapitalismu jsou vysoká důvěra v bližní, nízká korupce, nízká nezaměstnanost, vysoká úroveň vzdělání a vysoký příjem.²⁶ Think tank zároveň ještě definoval – ne vždy neideologicky – několik podpůrných kategorií jako vysoký podíl starších osob v zaměstnání, malá šedá ekonomika, vysoká hospodářská svoboda, nízká ochrana pracoviště a vysoká porodnost. Mezinárodní srovnávací studie Wilkinsona a Pickettové (2009) dokládá statistické

kými daty, že společnost ve státech s vyšším stupněm rovnosti je zdravější, spokojenější a šťastnější.²⁷

Cílem sociálně-demokratické politiky by proto mohla být maximalizace štěstí.²⁷ Sáhne-li ještě k jiným šetřením,²⁸ můžeme uvést následující společenské faktory štěstí:

- základní politický a společenský pořádek ve smyslu politické stability, právního státu, udržitelnosti a spravedlnosti
- stoupající příjmy (nad určitou úroveň účinek však zřetelně ustupuje)
- vyšší stupeň rovnosti
- zdraví
- zaměstnanost (tj. práce místo finančních transferů!)
- kvalita demokracie.

Krok číslo tři: „Schopnost vyjednávat a získat většinu“ – úspěšné zvládnání rozmanitých úkolů

Poslední a jistě nejobtížnější krok spočívá v tom, že provedeme získaná poučení v konkrétní politickou nabídku s cílem znovu získat společenskou většinu pro sociálně-demokratickou politiku. Rozhodující pro politické úspěchy je celkové postavení strany. Vedle výše uváděného nezbytného programatického obnovení strany ve formě jasného sociálně-demokratického příběhu, v němž se odrážejí střednědobé politické cíle, společenská základna a klíčové politické kompetence i silný obsah, jsou důležité také další faktory, jako:

- důvěryhodné a přesvědčivé politické vedení vyrůstající z rušného demokratického stranického života, které je také schopno poučit se z předchozího vládního období a obnovit své složení
- politickou kulturou a volebním systémem vytvořený prostor pro jednání s jinými politickými stranami
- řemeslně dobře udělaná, materiálově obsažná i komunikačně dobře zprostředkovaná bilance činnosti (popř. v dobách opozice důkaz, že se toto vládě nepodařilo);
- schopnost zavázat na základě kritické diskuse strategického partnera (především obory) a získat ho pro sebe
- nezbytnost rozvíjet národní úvahy ve znamení globalizace v rámci evropských, mezinárodně pojatých strategií.

Přítom nepostačuje zapracovat jen na několika z těchto úseků, tedy přesvědčit jen v několika oblastech. Příběh, vedení, prostor pro jednání, bilance činnosti, partnerství tak jako evropské a globalizační strategie musí

představovat dobře uspořádaný, vyvážený celek. To je momentálně v Evropě případ jen malého počtu sociálně-demokratických stran. Je tedy nezbytné zvládnout řízení rozmanitých úkolů, aby se sociálně-demokratické hnutí v budoucnu znovu stalo vedoucí silou v Evropě.

Nosný příběh ve znamení všestranně

přísné státní úsporné politiky

Uhelným kamenem budoucích úspěchů sociální demokracie je odpovídající sociálně-demokratický příběh, který však přesahuje vlastní jádro sociální spravedlnosti a na vysoké úrovni inovuje ideje také v ostatních politických oblastech.

To se snadno řekne, ale obtížně udělá: ve znamení krizového cyklu – nejdřív finanční krize, pak hospodářská krize a nyní krize státních rozpočtů – by měl být drsný režim vyvolaný chronickými deficity a dramaticky rostoucím státním zadlužením v nejbližších letech vládnoucí rámcovou podmínkou politiky sociálního státu. Je tedy nutno řešit tato dilemata:

- Sociálně-demokratická politika závisí také na státní, především finančně-politické schopnosti jednat – vyšší deficity mohou být proto krátkodobými nebo střednědobými výsledky aktivního státu, později však zužují jeho manévrovací prostory. Proto není dlouhodobě zadlužování státu vlastně důkazem dobré sociálně-demokratické hospodářské a finanční politiky.
- Konzervativní vlády mohou naproti tomu mnohem lépe dlouhodobě žít s deficity a vysokými státními dluhy (Wagschal 1996). Deficity totiž poskytují dobré důvody proti rozchazovačné politice sociálního státu
- snížení daní je přirozeně tabu, šlo by přece k tíži vlastní klientele. Úroky ze státního dluhu přinášejí proti tomu jisté výnosy zámožnějším vrstvám.
- Vysoké závazky státu ze systémově relevantních bankovních volných koupí a z nevyhnutelného ožívání konjunktury v posledních dvou letech dále zostřily beztoho viditelný chronický fiskální deficit. Můžeme se proto obávat, že drsná fiskální rétorika bude po léta určovat hospodářsko-politický a sociálněpolitický reformní diskurs.²⁹

Očekávané politické důsledky: politika v drsných dobách posiluje ve společnosti obhajobu majetku a sama se na to pak pokouší reagovat tím, že účinně ovlivňuje očekávání. Vzniká tedy nebezpečí, že se bude méně přihlížet k špatně organizovaným zájmům a že se budou omezovat nutné výdaje na inovace zaměřené do budoucna. Má-li se zachovat možnost manévrovat, zůstává sociálně-demokratické fiskální politice jen jedna cesta – zvyšování

vat státní příjmy. Zdá se, že zvyšování poplatků za služby státu je už všude na postupu – občan se stává zákazníkem státu. Sociální demokraté musejí ale jít dále, než co vyjadřuje omezené obecné porozumění. K většímu daňovému zatížení příjmově silných vrstev a především vlastníkům majetku (ve skandinávském smyslu) neexistuje žádná alternativa.

**Úspěšný závod o důvěryhodnost: politické vedení
vyzařující sílu a schopnost učit se, zakládání otevřených
stranických organizací schopných učit se**

Čím déle strana vládne nebo spoluvládne, tím důležitější se stává její schopnost obnovy a schopnost důvěryhodně informovat o uplynulých vládních aktivitách. Je to obtížné, když se nová politická agenda rozchází s dosavadní pozicí strany, zejména když je příliš velké rozpětí mezi politikou (domnělou) vynucenou věcným tlakem a ztožněním s programem. Změna pozice se pak dá jen těžko zvládnout bez ztráty důvěryhodnosti. Často pak pomůže jen změna ve vedení – mnohdy nedokážou ani opakované změny podnítit nový začátek, jak ukazuje příklad různých změn ve vedení SPD v posledních letech.

Podle bývalého kancléře Helmuta Schmidta nemá teď Evropa vedení.³⁰ Bohužel sociální demokraté netvoří v tomto ohledu žádnou výjimku. Chybí nejen politicko-programatické zakotvení, ale chybějí také patřičné vedoucí osobnosti, které by svou přesvědčovací silou mohli udávat tón veřejnému mínění v Evropě.

Úspěšní a charismatičtí levicoví politici jsou dnes vzácní. Hvězda španělského ministerského předsedy Zapatero zdá se zapadá v důsledku finanční krize. Ale také mimo Evropu to nevypadá o mnoho lépe. Barack Obama pociťuje stále více, jak je obtížné, přeměnit očekávání vzbuzená ve volebním boji v konkrétní politické projekty. Australanu Kevinu Ruddovi se sice podařilo v prosinci 2007 znovu dovést sociální demokraty k vládě, volby však rozhodla nespokojenost občanů s politikou životního prostředí a se zahraniční politikou konzervativce Johna Howarda, který vládl v Austrálii více než deset let v koalici liberálů a nacionalistů (Scott 2009). Mezitím byl Kevin Rudd – kdysi sociálně-demokratická naděje – ve vnitrostranické noční a nejasné akci nahrazen Julii Gillardovou, která však rovněž musela bojovat s poklesem volebních preferencí a při parlamentních volbách, které se konaly krátce na to, nedokázala získat absolutní většinu.

Personální politiku prováděnou takovýmto způsobem médií a podle hodnot stanovených při volebních preferencích, může volič jen těžko pochopit. Volič vyžaduje

od svých reprezentantů politickou inteligenci, schopnost rozhodovat, důvěryhodnost a vůli jednat. Obliba, kterou v německé veřejnosti získal kandidát na spolkového prezidenta Joachim Gauck, svědčí o touze obyvatelstva po autentických kandidátech, kteří se ve svém životě mohou pochlubit nejen politickou životní dráhou. Politické strany si proto musejí znovu a vážněji položit otázku, jak to udělat, aby nabídly politické funkce zajímavým a všestranně vzdělaným kandidátkám a kandidátům. Získávání nových členů, nabídky pro lidi z nejrůznějších prostředí, jakož i hlasování členů o špičkových kandidátech jsou proto možné způsoby, které v budoucnu získají na významu.

Vytvářet prostory pro jednání při soutěžení stran

V zemích s poměrným zastoupením se stranická scéna viditelně rozrostla. Stranické spektrum o pěti a více stranách odráží normální evropské poměry: jedna nebo dvě konzervativní strany, po jednom liberálním a ekologickém hnutí a také jedna strana nalevo od sociální demokracie. Proto se vládní konstelace stále obtížněji předvídají a také taktické volby (např. v zemích, kde má volič dva hlasy, jako je tomu v Německu) mají své meze. Především v zemích střední a jihovýchodní Evropy vtáhly do parlamentu kromě toho pravicové populistické strany (Bauer 2010).

Absolutní většiny jsou stále vzácnější. Ve Velké Británii samé, v klasické zemi většinového volebního systému, je od května 2010 koalice. Utvoření vlády pod vedením nebo za účasti sociálně-demokratické strany je do budoucna nejčastěji možné jen v podobě koalice – ledaže součástí politické kultury je tolerování menšinových vlád. Nejen v Německu se rozhořela debata o budoucnosti kdysi velkých stran lidu. Za „stranu lidu“ se do budoucna považuje politické seskupení, které dokáže – většinou ve společném táboře – přinejmenším dočasně vázat na sebe jiné strany třeba ve formě koalice a tak utvořit vládní většinu.³³ Rudo-rudo-zelená vláda v čele se sociálním demokratem Jensem Stoltenbergem³⁴ je pro to úspěšný aktuální příklad, podle něhož se ve svém volebním boji orientují také švédští sociální demokraté.

I když má volební systém velký vliv na vytváření daného stranického systému, má přece každá strana možnost spoluprací i programatickým vymezením ve volebním střetnutí obhájit nebo dokonce rozšířit své manévrovací prostory. Nicméně se sociálně-demokratické strany v posledních letech jeví při obsazování věcných politických témat jako „vyhnanci“.

Komunikace a bilance výsledků

Politika se nejen dělá, musí se také vysvětlit. To platí zejména pro sociálně-demokratické přístupy, které mají být jak sociálně spravedlivé, tak hospodářsky rozumné. Tuto komunikační úlohu sociálně-demokratické vlády v minulosti vždy neplnily.

Nářek, že se rozumná politická rozhodnutí jen nedostatečně zprostředkovala, příliš nepomáhá. K politickému řemeslu patří vedle jeho realizace také získávání stoupenců pro politické programy a jejich vysvětlování. Přitom je důležité mluvit vlastním přiměřeným jazykem a volit vlastní pojmosloví, abychom se odlišili od politických konkurentů. Voliči chtějí, aby se oslovoval nejen jejich rozum, nýbrž vhodnými slovy také jejich srdce. „Volíme naším srdcem, ne naším rozumem“ – v kruzích severoamerických demokratů vzbudil v poslední prezidentské volební kampani velkou pozornost psycholog a politický poradce Drew Westen svou knihou *The Political Brain* (Westen 2007).³⁵ Ideje sice mohou udat směr, ale voliče přimějeme jednat teprve tehdy, zapůsobíme-li na jejich emoce spjaté s hodnotami. Avšak pozor; jen s dobrými hesly se ještě nic nepořídí: „Vést myšlenkově vyhraněnou politickou komunikaci znamená, že si strana uvědomí vlastní základní hodnoty a zvnitřnělé myšlenkové vzorce, aby pak mohla jednotlivé záměry zařadit do tohoto hodnotového systému a odpovídajícím způsobem je komunikovat“ (Wehling 2009).

Avšak ani nejlepší komunikace mnoho nezmůže, když nejsme s to předložit dobrou bilanci naší práce. Z hlediska sociální demokracie jsou výsledky při srovnání vykonané práce, pokud jde o sociální spravedlnost, rozdílné: skandinávské země v posledních dvou desetiletích „o prsa“ vedou, kontinentální evropské modely je třeba reformovat.³⁶ V posledních dvou krizových letech však rýnský kapitalismus znovu získal lepší pověst, se svými automatickými stabilizátory sociálního státu se ukázal jako odolnější vůči krizi než mnoho jiných domněle moderních uspořádání (Abelshauer 2008).

Strategický partner

Pro sociálně-demokratické strany jsou odbory zpravidla nesnadnými, ale strategicky nejdůležitějšími partnery. Nyní se samy nacházejí v těžké situaci a stále ztrácejí členy. V oblasti tarifní politiky, organizace a získávání členů jsou dnes pod tlakem a nuceny profilovat se, což domněle omezuje jejich společenství se sociálně-demokratickými stranami a umožňuje jen málo kompromisů. Navíc hrozí, že se rozloží prostředí, v němž strana a odbory organizačně spolupracovaly: Je méně dvojího členství, méně

vysokých představitelů odborů působí v parlamentu. Je méně poslanců, kteří jsou odborovými členy. Nanejvýš ve skandinávských zemích se dá ještě studovat, jak úzké může být organizační propojení. Prostřednictvím svazu SAMAK³⁷ jsou skandinávské sociálně-demokratické strany a odbory v úzkém diskusním spojení. Poslední volby ve Švédsku však zřetelně ukázaly, že toto strategické spojení je nezbytné, ale vůbec ne dostačující prostředek k vítězství ve volbách.

Zvládnout globalizaci

Hlavní výzvou pro sociální demokracii je vypracovat návrhy pro usměrnění globalizace. Němci (69 %) a Evropané (61 %) jsou přesvědčeni, že globalizace představuje šanci pro hospodářský růst, ale současně jsou toho názoru, že globalizace zvyšuje sociální nerovnost. Zkušenosti posledních let posílily přesvědčení Němců (85 %) a Evropanů (74 %), že proces globalizace nesmí dále probíhat bez řízení, ale vyžaduje mezinárodní regulaci (*worldwide governance*) (European Commission 2010a). Globalizace a mezinárodní vývoj plný rizik se staly pevnou součástí našeho hospodářského života, nikoli však pevnou součástí společenské a hospodářské politiky.³⁸ Hospodářská krize a krize finančních trhů ukázaly, že se finanční globalizace, která světu jistě přinesla více blahobyti a růstu, stala přinejmenším dočasně obětí vlastního úspěchu. Průmyslové národy jsou dnes konfrontovány s otázkou, zda jejich společné vládní, regulační a kooperační kapacity ještě dostačují k tomu, aby mohly do určité míry zvládnout excesy jevu, který vytvořily – volných kapitálových toků. Zvláště naléhavě se kladou tyto otázky v evropském kontextu. Hospodářské sjednocení Evropy zůstalo stát na poloviční cestě. Základním omylem bylo věřit, že zavedením eura se dosáhl cíl, konečný bod. Je velmi zapotřebí, aby evropská „governance“ podstatně koordinovala (to znamená více než neformální metodu koordinace) sociální a hospodářskou politiku.

Brát zřetel na evropský horizont připadá obtížné nejen mnohým sociálně-demokratickým stranám. Podle Jürgen Habermase ztroskotalo spoutání kasinového kapitalismu na nedostatku odvahy národních vlád, na tom, že se předčasně zřekly mezinárodní spolupráce, která si klade za cíl vytvořit chybějící kapacity pro jednání – ve světovém měřítku, v Evropské unii a nejdříve uvnitř eurozóny (Habermas 2010). Potřebujeme více „evropské odvahy“ pro odpovědi na výzvy globalizace obecně a aktuální finanční krize zvláště. Sociální demokracie se proto musí proevropsky prezentovat nejen v proslovech a v programice, nýbrž také při konkrétních projevech své vůle na evropské úrovni.

Shrnutí

Také nejdelší cesta začíná prvním krokem. Sociální demokracie je teprve na začátku opětovného vzestupu. Zhodnocení Třetí cesty přitom zřetelně ukazuje, že částečně není ještě uzavřena ani fáze sebekritické analýzy vlastního vládního období. Na druhé straně právě začala práce na novém utváření sociální demokracie. Přístupy a názvy kapitol pro nový příběh mohou být ještě velmi odlišné, témata, identifikovaná pro zpracování, jako jsou mj. solidarita, demokracie nebo nové socioekonomické paradigma, jsou v různých procesech často stejná. Proto půjde v nastávajících měsících také o to, aby se svedly dohromady různé národní a bilaterální úvahy o budoucnosti sociální demokracie. Právě výzvy na globální rovině, jakož i nezbytnost jednotného evropského politického přístupu sociální demokracie nabádají k společnému chápání krize a z ní vyplývajícího poučení.

Poznámky

¹ Viz diagramy o účasti ve vládě v roce 2000 a 2010 a také příslušný aktuální seznam na FES-Monitor Sozialer Demokratie pod <http://www.fes.de/ipa/inhalt/monitor.php>.

² Informace o vypracovaných studiích, výběru autorek a autorů i o výsledcích přináší úvodník časopisu *Internationale Politik und Gesellschaft* 4/2010.

³ Na webové stránce www.policy-network.net je možné přečíst si debaty posledních let a především snahy o každoroční Progressive Governance Conference, kterých se v prvních letech v osobě prezidenta Clintona zúčastňovali ještě američtí demokraté (Policy Network 2010). Anthony Giddens, ačkoli se často cítil nepochopen, je se svou knihou „Third Way. Renewal of Social Democracy“ nejen nositelem názvu (Giddens 1998). Roger Liddle a Peter Mandelson ve své knize „The Blair Revolution“ z roku 1996 zformulovali z jeho základních idejí politický program pro New Labour Party (Liddle/Mandelson 1996).

⁴ Na rudo-zelenou koalici z hlediska Třetí cesty se zpětně ohlíží zpráva o zasedání Progresivního centra „Beyond the Third Way – Was heißt heute Progressive Politik?“ (Progressives Zentrum 2010).

⁵ Viz k tomu výsledky vídeňského fóra Bruno Kreiského ze 7. 6. 2010 (Kreisky Forum 2010).

⁶ Více informací viz ve Foundation for European Progressive Studies (2010).

⁷ Viz k tomu Good Society Debate v *Social Europe Journal* v <http://www.social-europe.eu/category/good-society-debate/>.

⁸ Shrnutí přibližně 90 příspěvků je uveřejněno v Henning Meyer and Karl-Heinz Spiegel, *What next for European social democracy? The Good Society Debate and beyond* (Meyer/Spiegel 2010).

⁹ Viz k tomu informace Nadace Jeana Jaurèse v <http://www.jean-jaures.org/Manifestations/Les-rencontres/Les-nouvelles-promesses-de-la-social-democratie-europeenne>.

¹⁰ Viz k tomu Fundación Ideas v www.fundacionideas.es/en/home.

¹¹ Viz k tomu FES Monitor für Soziale Demokratie v <http://www.fes.de/ipa/inhalt/monitor.php>.

¹² Uvedený materiál sloužil jako podklad pro konzultace Komise EU s cílem podat zprávu o sociální skutečnosti a tendencích v evropské společnosti (European Commission 2010).

¹³ Viz k tomu studii „Challenges of Europe“ z roku 2009, kterou každoročně vydává GfK Nürnberg e. V. (GfK 2009).

¹⁴ Viz k tomu Euronet 2010 v <http://www.euranet.eu/ger/Archiv/Actualites/German/2010/January/Der-endlose-Kampf-gegen-Armut-jako-z-i-Hans-Böckler-Stiftung-2010>, www.boeckler-boxen.de/2361.htm.

¹⁵ Viz k tomu také recenzi od Liany Fixové a Gero Maaße v časopisu *Internationale Politik und Gesellschaft* (IPG) 4/2010 a také stručné shrnutí knihy (Fix 2010).

¹⁶ Viz k tomu recenzi Tobiase Dürra v IPG 4/2010.

¹⁷ Např. Frans Becker a René Cuperus ve svém příspěvku v IPG 4/2010. Viz ale také Hillebranda 2009 a Pfaller 2009.

¹⁸ V Evropské unii byl podle údajů Evropské komise v posledních 20 letech zaznamenán roční čistý přírůstek přibližně 500 000 migrantek a migrantů. Tato čísla se

od roku 2002 ztrojnásobila na 1,6 až na dva milióny lidí ročně. Tři čtvrtiny čisté migrace se v EU soustřeďují do Španělska, Itálie a Velké Británie (European Commission 2008).

¹⁹ Dtto

²⁰ Podle *Demography Report* mohou ženy v EU-27 počítat s očekávanou délkou života 81,5 let. Muži mají očekávanou délku života 75,2 let. Avšak právě u mužů je mezi východem a západem velký rozdíl. Ve střední a východní Evropě budou muži průměrně 65 až 70 let staří, v EU-15 více než 76 let (Commission of European Communities 2008).

²¹ Viz k tomu Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung v <http://www.berlin-institut.org/>.

²² Takový je název *Vorgänger-Hefts* Nr. 190 (červen 2010).

²³ Mezi deseti nejdemokratičtějšími zeměmi se podle rakouské Democracy Ranking Association nachází hned devět evropských zemí (Cambell et al. 2010). Další poukazy k měření kvality demokracie jsou mj. u Marc Bühlmanna a dalších (Bühlmann et al. 2008).

²⁴ Viz k tomu příspěvek Augustina Canzani v *IPG* 4/2010.

²⁵ Rozhovor s Tony Judtem: „Nová k životu probuzená sociální demokracie“ v: *Neue Gesellschaft/Frankfurter Hefte*, Nr. 6/2010, 60.

²⁶ K těm šťastným se mohou počítat: Švédsko, Norsko, Dánsko, Spojené státy, Austrálie, Švýcarsko, Velká Británie, Nizozemí a s jistým odstupem Finsko a Nový Zéland (Deutsche Bank Research 2007).

²⁷ K měření úspěchu sociálně-demokratické politiky může přitom napomáhat zkoumání kvality života, které zahrnuje individuální, ekonomické, sociální, politické a ekologické kategorie. Viz např. Wellbeing Index Australian Centre on Quality of Life v <http://www.deakin.edu.au>.

²⁸ Kromě dbresearch a Wikinsona a Pickettové by to byli psycholog Mihaly Csikszentimihalyi (prožitek flow) a Labour Party blízký národohospodář lord Richard Layard (např. *Happiness: lessons from a new science*, Penguin UK 2005 nebo *Happiness and public policy*, *Economic Journal* 116, C24-C33).

²⁹ Zajímavý vývoj německého případu, kde fiskální drsný režim nabyl téměř ústavního postavení a byl na nejlepší cestě de facto zrušit v základním zákonu platnost klauzule o sociálním státu, popisují Wolfgang Streeck a Daniel Mertens: *Politik im Defizit. Austerität als fiskalpolitische Regime. MPIfG Discussion Paper*, May 2010.

³⁰ Viz k tomu interview v *NDR* z 4. 8. 10, upozornění v *Euractiv* 2. 8. 10, rubrika *Volby a moc*.

³¹ Proč a jak se to změní, je patrné z deseti bodů Poula Nyrupa Rasmussena v tomto vydání *IPG*.

³² Viz k tomu Studie zu Organisationsidentität sozialdemokratischer Parteien in Europa od Matthiase Micuse a dalších, Nadace Friedricha Eberta (právě vychází).

³³ Pro německou debatu po volbách do Spolkového sněmu 2009 srovná klíčový sešit „Das Ende der Volksparteien?“ odborného časopisu *Neue Soziale Bewegungen* (Nr. 1/2010) a zde zejména příspěvek Joachima Raschkeho a Ralfa Tilse.

³⁴ Viz *Analyse zu Norwegen* od Biermanna a Kallseta v *fmd* 4/2010.

³⁵ V podobném směru argumentují George Lakoff a Elisabeth Wehlingová (srovná Lakoff 2010; Wehling 2010).

³⁶ Viz především výsledky zkoumání Wolfganga Merklela a dalších, jakož i Thomase Meyera, který v návaznosti na studie o Švédsku, Velké Británii, Nizozemí, Německu, USA a Japonsku operuje s rozlišovacími znaky mezi „libertární“ a sociální demokracií a navrhuje ukazatele pro měření sociální spravedlnosti (Merkel et al. 2007, Meyer 2006).

³⁷ Sekretariát je v Kodani. Současný prezident je norský ministerský předseda a předseda Norské dělnické strany Jens Stoltenberg (<http://socialdemokraterne.dk/> default.aspx?site=samak). Pohled na stále ještě úzký pracovní vztah mezi švédskou SAP a LO přináší Håkan A. Bengtsson (2008).

³⁸ Namísto analýz různých rizik a trendů uvádíme zde jen na Evropu se vztahující poukaz na ročně vycházející „Europe + Risk.A Global Risk Network Briefing“ z *World Economic Forum*.

Literatura

Abelshauer, Werner (2008): Zurück zum „Rheinischen Kapitalismus“?. Interview der Tagesschau am 8.10. 2008. URL: <http://www.tagesschau.de/wirtschaft/bankenkrise118.html> (navštíveno dne 19. 8. 2010). Ausführlicher in: Aus Wirtschaftskrisen lernen – aber wie? Krisenszenarien im Vergleich, in: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 57 (2009), Heft 4, S. 467–483.

Australian Centre on Quality of Life (2010): Wellbeing Index des Australian Centre on Quality of Life (<http://www.deakin.edu.au/research/acqol/index.php>) (navštíveno dne 19. 8. 2010).

Bengtsson, Hakan A. (2008) : Nordische Erfahrungen. FES, Internationale Politikanalyse, November 2008. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/05862.pdf> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Bauer, Werner T. (2010): Rechtspopulismus in Europa. Vergängliches Phänomen oder auf dem Weg zum politischen Mainstream?, FES Internationale Politikanalyse. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/07293.pdf> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Berlin Institute für demografische Entwicklung (2010): Europes Demografic Future. URL: [http://www.berlin-institut.org/\(be-sucht am 18. 8. 2010\).](http://www.berlin-institut.org/(be-sucht+am+18.+8.+2010))

Bühlmann, Marc/Merkel, Wolfgang/Wessels, Berhard (2008): The Quality of Democracy. Democracy Barometer for Established Democracies. National Center of Competence in Research, Working Paper No. 10a, 20. 3. 2008.

Campbell, David F. J./Pötzlbauer, Georg (2010): The Democracy Ranking 2009 of the Quality of Democracy. URL: <http://www.democracyranking.org/en/ranking.htm#ranking09>. (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Commission of European Communities (2008): Commission Staff Working Dokument: Demography Report 2008. Meeting Social Needs in an Ageing Society, Brussels. <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=709&langId=en> (navštíveno dne 16.08.2010)

Crouch, Colin (2008): Postdemokratie, Frankfurt a. M., Suhrkamp Verlag.

Cruddas, Jon/Nahles, Andrea (2010): Building the Good Society. URL: <http://www.social-europe.eu/wp-content/uploads/2009/12/goodsocietyenglish.pdf> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Dahrendorf, Ralf (1983): Die politisch-kulturelle Herausforderung Europas – ein Weg zur Erneuerung der Industriegesellschaft. Hamburg, Edition Körber-Stiftung.

Deutsche Bahn research (2007): The happy variety of capitalism. URL: http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD0000000000209864.pdf (navštíveno dne 19. 8. 2010).

Embacher, Serge (2009): Demokratie! Nein danke? Demokratieverdross in Deutschland. Bonn, Dietz-Verlag.

European Commission (2008): Demography Report (2008):Meeting Social Needs in an Ageing Society. URL: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=708&langId=en> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

European Commission (2010a): Eurobarometer 72. Oktober bis November 2009. URL: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_en.htm (navštíveno dne 18. 8. 2010).

European Commission (2010b): Eurobarometer 69. URL: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb_69_first_en.pdf (navštíveno dne 18. 8. 2010).

European Commission (2010c): Soziale Wirklichkeit in Europa. URL: http://ec.europa.eu/citizens_agenda/social_reality_stocktaking/docs/background_document_de.pdf (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Euronet (2010): Der endlose Kampf gegen Armut. URL: <http://www.euranet.eu/ger/Archiv/Actualites/German/2010/January/Der-endlose-Kampf-gegen-Armut> (navštíveno dne 19. 8. 2010).

Europäisches Parlament (2010): Elections 2009. URL: http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/de/turnout_de.html (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Fix, Liana (2010): Gleichheit ist Glück. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/07300.pdf> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Foundation for European Progressive Studies (2010):
URL: <http://www.feps-europe.eu/index.php?id=8>
(navštíveno dne 18. 8. 2010).

Friedrich-Ebert-Stiftung (2010): Monitor für Soziale Demokratie. URL: <http://www.fes.de/ipa/inhalt/monitor.php> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Friedrich-Ebert Stiftung (2009): Studie zu Demokratieentfremdung und Wahlverhalten. URL: http://www.fes.de/inhalt/Dokumente_2008/Zusammenfassung_Studie_GPI.pdf (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Fundacion Ideas (2010): The liberal renewal of social democracy. URL: http://www.fundacionideas.es/sites/default/files/pdf/La_renovacion_liberal_de_la_socialdemocracia_english_version.pdf (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Gabriel, Sigmar (2009): Rede des Vorsitzenden der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands auf dem SPD-Bundesparteitag in Dresden. URL: http://www.spd.de/de/pdf/091113_rede_gabriel_bpt09.pdf (besucht am: 18. 8. 2010).

GfK (2009): Challenges of Europe. URL: <http://www.bildungsspiegel.de/aktuelles/umfrage-wirtschaftskrise-bestimmt-sorgen-der-europaer.html?Itemid=262> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Giddens, Anthony (1998): Third Way. Renewal of Social Democracy. Cambridge, Polity Press.

Habermas, Jürgen (2010): Wir brauchen Europa! In: Die Zeit (27.05.2010). URL: <http://www.zeit.de/2010/21/Europa-Habermas> (navštíveno dne 19. 8. 2010).

Hans-Böckler-Stiftung (2010): Armut in Europa. Deutschland im Mittelfeld. URL: <http://www.boeckler-boxen.de/2361.htm> (be-sucht am 18. 8. 2010).

Hegewald, Ulrike/Schmitt, Lars (2009): Die Deutschen vor der Europawahl 2009. URL: <http://www.bundestag.de/dasparlament/2009/23-24/Beilage/002.html> (navštíveno dne 19. 8. 2010).

Hillebrand, Ernst (2009): A society of empowered citizens. Berlin, Friedrich-Ebert-Stiftung, Internat. Policy Analysis. <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/06910.pdf> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Infratest dimap (2009) : WahlREPORT. URL: http://www.infratest-dimap.de/uploads/media/EU_0906_Wahlreport_II_Leseprobe.pdf (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Jean Jaurès Foundation (2010): Les nouvelles promesses de la social-démocratie européenne. URL: <http://www.jean-jaures.org/Manifestations/Les-rencontres/Les-nouvelles-promesses-de-la-social-democratie-europeenne> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Kreisky Forum (2010): The only way to renew European social democracy. URL: http://www.kreisky-forum.org/web_deutsch/veranstaltungen_rueckblick.htm (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Judt, Tony (2010): Ill fares the land, UK, Penguin Books Ltd..

Krönig, Jürgen (2010): Großbritannien nach Labour. Friedrich-Ebert-Stiftung, Internat. Politikanalyse, Abt. Internat. Dialog, Berlin. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/07233.pdf> (navštíveno dne 24. 8. 2010).

Lakoff, George (2010): The Poll Democrats Need to Know About: Framing, Value-Shifting, the California Budget Crisis, and Why Democrats So Often Act Like Republicans. Berkeley: University of California.

Liddle, Roger/Mandelson, Peter (1996): The Blair Revolution. London: Faber and Faber.

Meyer, Henning/Spiegel, Karl-Heinz (2010): Die Gute-Gesellschaft-Debatte : wie weiter mit der europäischen Sozialdemokratie? - Berlin : Friedrich-Ebert-Stiftung, Internat. Politikanalyse. <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/07224.pdf> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Merkel, W./Egle C./Henkes C./Ostheim, T./Petring A. (2006): Die Reformfähigkeit der Sozialdemokratie, Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, aktualisiert bei Merkel, W. (2007): Soziale Gerechtigkeit im OECD-Vergleich. St. Emptner, R.B. Vehrkamp (Hrsg.) Soziale Gerechtigkeit – eine Bestandsaufnahme, Verlag Bertelsmann Stiftung.

Meyer, Thomas (Hrsg.) (2006): Praxis der Sozialdemokratie, Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.

Müntefering, Franz (2008): Die Luft ist voll

sozialdemokratischen Themen und Antworten, Gespräch mit Franz Müntefering, in: Neue Gesellschaft/ Frankfurter Hefte, November 2008. URL: http://www.frankfurter-hefte.de/upload/Archiv/2008/Heft_11/NGFH_Nov_08_Archiv_Muntefering..pdf (navštíveno dne 19. 8. 2010).

Perger, Werner A. (2008): Der Populismus der Aufklärung. Obama und die transatlantische Linke: wieder gehen und kämpfen lernen. Berlin : Friedrich-Ebert-Stiftung, International Policy Analysis. <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/05792.pdf> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Pfaller, Alfred (2009): European social democracy – in need of renewal. Berlin : Friedrich-Ebert-Stiftung, International Policy Analysis. http://library.fes.de/cgi-bin/populo/digbib.pl?t_dirlink=x&modus=&f_IDR=l+06867 (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Policy Network (2010): New Social Democracy Observatory. URL: <http://www.policy-network.net/> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Progressives Zentrum (2010): Beyond the Third Way – Was heißt heute progressive Politik? Tagungsbericht. Berlin. URL: <http://www.progressives-zentrum.org/dpz.php/cat/3/aid/507> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Raschke, Joachim/Tils, Ralf (2010): L'Embarras de Richesses: The debacle of the SPD and strategic options in the structure of political camps in the German party system, in Forschungsjournal Neue Soziale Bewegungen (Nr.1/2010), pp. 11–16.

SAMAK (2010): Nordisk forum for socialdemokrater & fagbevægelse. URL: <http://s-dialog.dk/default.aspx?site=samak&> (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Schmitter, Philippe C./Trechsel, Alexander H. (2005): The Future of Democracy in Europe: Trends, Analyses and Reforms, A Green Paper for the Council of Europe, Co-ordinated by Philippe C. Schmitter European University Institute (Italy) and Alexander H. Trechsel University of Geneva (Switzerland). URL: http://www.thefutureofrepresentativedemocracy.org/files/pdf/resources/schmitter_thefutureofDemocracyinEurope.pdf (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Social Europe Journal (2010): Good Society Debate. URL: <http://www.social-europe.eu/category/good->

[society-debate/](http://www.social-europe.eu/category/good-society-debate/) (navštíveno dne 18. 8. 2010).

Scott Andrew (2009): Social Democracy and the Rudd Labor Government in Australia, IPA December 2009 <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/06876.pdf> (navštíveno dne 19. 8. 2010).

Streeck, Wolfgang/Mertens, Daniel (2010): Politik im Defizit. Austerität als fiskalpolitische Regime. MPIfG Discussion Paper.

Wagschal, Uwe (1996): Staatsverschuldung im Internationalen Vergleich. Opladen, Leske & Budrich.

Wehling, Elisabeth (2009): Politische Kommunikation, die ankommt : eine neuro-linguistische Analyse des EU-Wahlkampfes. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, Internat. Politikanalyse, <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/06756.pdf>

Westen, Drew (2007): The Political Brain. The role of emotion in deciding the fate of the nation, New York, Public Affairs Pr..

Weßels, Bernhard (2010): Was ist dran an der These vom Ende der Sozialdemokratie? Eine empirische Analyse der Wahlergebnisse und Wählerprofile sozialdemokratischer Parteien in Europa in den letzten zwanzig Jahren. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, Internat. Politikanalyse, Abt. Internat. Dialog, 2010 <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/07221.pdf>

Wilkinson, Richard/Pickett, Kate (2010): Spirit Level: Why Equality is better for Everyone. UK, Penguin

Wilkoszewski, Harald (2009). Age trajectories of social policy preferences. Support for intergenerational transfers from a de-mographic perspective. MPIDR Working Paper WP-2009-034. <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2009-034.pdf>

World Economic Forum (2010): »Europe & Risk. A Global Risk Network Briefing“, Geneva. URL: <http://www.weforum.org/en/initiatives/globalrisk/index.htm> (navštíveno dne 19. 8. 2010).

O autorech

JAN NIKLAS ENGELS je vedoucím projektu „Internationaler Monitor Soziale Demokratie“ v Oddělení mezinárodních politických analýz ve Friedrich-Ebert-Stiftung v Berlíně.

kontakt: jan.engels@fes.de

DR. GERO MAASS je vedoucím Oddělení mezinárodních politických analýz ve Friedrich-Ebert-Stiftung v Berlíně.

kontakt: gero.mass@fes.de

Impressum

Friedrich-Ebert-Stiftung e.V., zastoupení v České republice
Zborovská 27, Praha 5, 150 00

Za česká vydání publikační řady IPA odpovídá:
Anna Kárníková, Friedrich-Ebert-Stiftung e.V., zastoupení
v České republice

Tel.: +420 224 947 076

Fax: +420 224 948 096

www.fesprag.cz

Objednávky/Kontakt:

fes@fesprag.cz

Mezinárodní politická analýza (Internationale Politikanalyse, IPA) je analytická sekce oddělení Mezinárodní dialog (Internationaler Dialog) centrály Friedrich-Ebert-Stiftung v Berlíně. V našich publikacích a studiích zpracováváme zásadní témata evropské a mezinárodní politiky, ekonomiky a společnosti. Naším cílem je rozvíjet doporučení a scénáře pro politickou aktivitu z pohledu sociální demokracie.

Názory vyjádřené v této publikaci jsou názory autorů a nemusí nezbytně vyjadřovat stanovisko Friedrich-Ebert-Stiftung.

ISBN 978-80-904827-2-2
Orig.: ISBN 978-3-86872-533-9